

УДК 261. 7 (091) "1944/1946"

Р. Ю. Бойко,
викладач кафедри релігієзнавства Національного університету "Острозька академія"

ПРОТИДІЯ ВІРУЮЧИХ ЛІКВІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ (1944–1946 РР.)

У статті розглядаються основні форми протидії греко-католиків ліквідації Радянською владою Української греко-католицької церкви у 1944–1946 рр. : антирадянська діяльність духовенства, створення націоналістичних підпільних груп, перешикодження віруючими діяльності Ініціативної групи. Досліджується ставлення віруючих до православ'я та Радянської влади.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, духовенство, протидія, ОУН, УПА, НКДБ.

Противодействие верующих ликвидации Украинской греко-католической церкви советской властью (1944–1946 гг.)

В статье рассматриваются основные формы противодействия греко-католиков ликвидации Советской властью Украинской греко-католической церкви в 1944–1946 гг. : антисоветская деятельность духовенства, создание националистических подпольных групп, препятствие верующими деятельности Инициативной группы. Исследуется отношение верующих к православию и Советской власти.

Ключевые слова: Украинская греко-католическая церковь, духовенство, противодействие, ОУН, УПА, НКГБ.

Counteraction of believers to liquidation the Ukrainian Greco-Catholic Church of Soviet Power (1944–1946 th)

The article deals with the basic forms of counteraction of Greek Catholic to liquidation of the Ukrainian Greek Catholic church soviet power are examined in 1944 – 1946 th: anti-soviet activity of clergy, creation of nationalistic underground groups, obstacle of activity of the Initiative group believers. Attitude of believers is investigated toward Orthodoxy and soviet power.

Keywords: the Ukrainian Greco-Catholic Church, clergy, counteraction, OUN, ULA, FCSS.

Протидія віруючих ліквідації Радянською владою Української греко-католицької церкви (далі – УГКЦ) є однією із малодосліджених сторі-

нок вітчизняної історії. УГКЦ відігравала важливу роль у духовному житті західних областей України. Вона була могутнім чинником впливу на самосвідомість населення регіону і не могла конкурувати із насаджуваним комуністичним світоглядом. Звинувачення керівництвом СРСР УГКЦ у вигаданому колабораціонізмі, плани “розчинення” УГКЦ у російському православ’ї, арешти греко-католицького духовенства, діяльність Ініціативної групи наштовхувалися на опір греко-католицького духовенства та віруючих.

Досліджувана проблема вивчалася ще у радянський період. Для представників радянської історичної науки стали шаблонними та універсальними спроби заплямувати авторитет церкви, звинувачуючи її ієрархів у тяжких злочинах – “зраді інтересів народу” та “співпраці з його гнобителями”, особливо в колабораціонізмі стосовно окупаційного нацистського режиму. Прикладом висвітлення діяльності УГКЦ саме з таких позицій є праці А. Біскупа [4], С. Даниленка [6], В. Добрецової [7], В. Замлинського [9], В. Чередниченка [19], Ю. Сливки [17], О. Уткіна [18] та ін. Важливе значення також мають збірники документів та документальні статті, у яких піднімалося питання про діяльність УГКЦ у роки війни. Щоправда, такі дослідження грішать тенденційністю та агітаційно-пропагандистським спрямуванням [9, 14, 17].

Після 1991 р. одним із перших в Україні механізм насильницької ліквідації унії в Галичині та на Закарпатті, а також випадки протидії духовенства та віруючих цій політиці розкрив та проаналізував на основі архівних матеріалів І. Білас [2]. Огляд історії УГКЦ, що ґрунтувався на джерелах з партійних та таємних фондів і архівів Уповноважених Ради у справах РПЦ, Ради у справах релігійних культів досліджував В. Пашенко [13]. Б. Боцюрків досліджував взаємини УГКЦ та радянської влади і також торкався протидії греко-католиків політиці Радянської влади щодо церкви [21]. Серед публікацій архівних матеріалів про становище УГКЦ та опір греко-католиків ліквідації УГКЦ варто відзначити збірник архівних документів В. Сергійчука [15].

Окремі аспекти цього питання вивчали В. Ярош [20], В. Марчук [12], Я. Білас [3], О. Волинець [5], В. Баран [1], Н. Сердюк [16]. Вказані праці охоплюють післявоєнний період історії західних областей УРСР, торкаються суспільно-політичного та релігійного життя регіону. Питання протидії греко-католицького духовенства і віруючих ліквідації УГКЦ у 1944–1946 рр. у цих дослідженнях піднімається недостатньо.

У статті автор ставить завдання встановити форми протидії греко-католиків ліквідації УГКЦ в Галичині у 1944–1946 рр.; дослідити ставлення греко-католицького духовенства до політики радянської влади стосовно “возз’єднання” УГКЦ з РПЦ; виявити форми протидії вірую-

чих політиці ліквідації УГКЦ; встановити, яким було ставлення греко-католиків до Радянської влади після її другого приходу у серпні 1944 р.

Протидія віруючих ліквідації радянською владою УГКЦ у 1944–1946-х рр. мала чимало форм. Однією з форм протидії було поширення духовенством та віруючими висловлювань проти радянської влади. З доповідної записки “Про агентурно-оперативну роботу по лінії греко-католицького духовенства по Станіславській обл.” відомо, що за вказівкою керівника Станіславської єпархії Г. Хомишина священники “поширювали наклепи” на більшовицьку партію та Радянську владу і закликаючи населення вступати в дивізію “СС-Галичина”, вести боротьбу проти більшовиків. У записці вказувалося, що більшість священників приймали особисту участь з формування дивізії “СС-Галичина” [10, с. 258–259].

На території Дрогобицької обл. подібною діяльністю займався священник М. Мельник. У вересні 1944 р. у церкві с. Нижанковичі Дрогобицької обл. він виступив перед віруючими з проголошенням самостійної України та відслужив молебень у славу Німеччини та її армії [10, с. 301–302]. Відверто антирадянськими були погляди священник М. Гайдучека (Дрогобицька обл.), який у липні 1944 р. вказував, що “...ми поховали радянську владу...” [10, с. 264].

У Львівській обл. у другій половині 1944 р. священник П. Пересипкін виступав із проповідями, у яких “зводив наклепи” на керівництво ВКП(б), вихваляв фашистський устрій та закликав місцеве населення боротися за самостійну Україну. На одному із зборів сіл Краснянського р-ну Львівської обл. священник заявляв, що “...ми з вами повинні знищити комуністів і жидів, які залишилися у нас, щоб не заражались наші діти від них...” [10, с. 411]. З подібними проповідями виступав і С. Кулицький, священник с. Глиняни Львівської обл. У середині 1944 р. він закликав українську молодь іти на фронт для допомоги німецьким військам у боротьбі з Радянським Союзом [10, с. 413–414]. У проповіді священник зазначав, що “...як тільки більшовики підійдуть до с. Ферліївки (Краснянський р-н Львівської обл. – Авт.), я сам зі своїми синами візьму гвинтівку та піду знищувати більшовиків [10, с. 414].

Цікавим було те, що деякі священники поміщали у журналах націоналістичного спрямування статті антирадянського змісту. Наприклад, священник Г. Гануляк в журналі “Нове життя” висміював Червону армію, керівництво ВКП(б), органи НКВС [10, с. 432–433].

Часто антирадянські погляди розповсюджували світські особи. Наприклад, працівниця етнографічного музею Львова Є. Овсієнко розповсюджувала антирадянські погляди, переховувалася у резиденції св. Юра. П. Колтун (с. Глиняни) купив військовий квиток з відстрочкою від

призову в армію. У перші дні після встановлення Радянської влади у Львові однак був призваний до армії, звідки дезертирував і знаходився у резиденції св. Юра [10, с. 443].

Органами НКДБ було встановлено, що на території Дрогобицької обл. греко-католицьке духовенство в основному було вороже налаштованим проти радянської влади. Ще у часи німецької окупації публічно виступали на мітингах і зборах з антирадянськими промовами, допомагали укомплектовувати дивізію "СС-Галичина". Проте після вигнання німецьких окупантів священники не припинили подібної діяльності, продовжувати активно допомагати оунівському підпіллю [10, с. 456].

Населення активно реагувало на появу у львівській газеті "Вільна Україна" 8 квітня 1945 р. статті В. Росовича (Я. Галана) "З хрестом чи ножем?". Зауважимо, що поява цієї статті викликала хвилю відгуків, коментарів передусім серед львівського духовенства та інтелігенції. Звісно, чимало духовенства та інтелігенції була різко невдоволена змістом статті. Священники обурювались перекинуванням фактів про діяльність греко-католицького духовенства. Зокрема, настоятель кафедрального собору св. Юра у Львові Горчинський зауважив, що "... наше духовенство дуже ображено цією статтею..." [10, с. 482]. А студент Львівської духовної греко-католицької академії Б. Тимош заявив, що "... стаття в газеті звела наклеп на греко-католиків. Потрібно цю справу передати до суду й автора притягнути до відповідальності..." [10, с. 482]. У багатьох випадках прослідковувалася антирадянська спрямованість висловлювань віруючих. Багато з них вважали, що поява в пресі статті про греко-католиків була першим утиском проти УГКЦ. До цієї статті не були байдужими і студенти, інтелігенція. Так, студент Львівського політехнічного інституту Загоройко заявив, що "... автор статті ... виступив з відкритим нападом на греко-католицьких священників... Думаю, що влада не сьогодні-завтра почне арешти проти греко-католицьких священників..." [10, с. 484]. Та й самі співробітники НКДБ зауважували, що окремі представники львівської інтелігенції появу статті пов'язували із початком походу радянської влади проти греко-католицького духовенства [10, с. 489–490].

У своїх діях частина греко-католицького духовенства демонструвала несприйняття усього, що пов'язане із радянською владою. Так, греко-католицьких священник І. Грабовецький з с. Сопів Печеніжинського р-ну Станіславської обл. використовував богослужіння для антирадянської пропаганди, організовував збір радянської літератури та портретів керівників уряду, котрі потім привселюдно спалював [10, с. 512]. Активну антирадянську пропаганду проводили священники Й. Маринович (с. Новосілки Дрогобицького р-ну Дрогобицької обл.) , В. Демчук (с.

Галичина Городоцького р-ну Львівської обл.) . Священик м. Рожнятів Станіславської обл. В. Костюк організував знищення пам'ятника В. Леніну, при цьому заявив: "... Його (пам'ятник. – Авт.) потрібно вивезти на єврейське кладовище і при цьому використати євреїв, вони його поставили, хай вони його і забирають..." [10, с. 513]. Священик с. Бутинь Львівської обл. М. Ветошинський закликав людей спалювати радянську літературу [10, с. 513]. Він же відмовлявся ховати розстріляних радянських активістів.

Частина львівської інтелігенції негативно ставилася до арешту митрополита Й. Сліпого. Наприклад, професор Львівського університету І. Свенцицький вказував, що розчарований у більшовиках. Голова 4-го відділення 2-го відділу УНКДБ Львівської обл. Дробахін у 15 квітня 1945 р. зауважував, що арешт митрополита та єпископів був основною темою розмов. Загальний настрій серед українців був пригніченим: у свідомості ніяк не вкладалася жорстокість більшовиків – заарештувати митрополита Й. Сліпого [10, с. 543 – 544].

Серед духовенства та віруючих виникали сумніви щодо радянської влади. Так, у бесіді із начальником УНКДБ по Станіславській обл. Михайловим Г. Хомишина цікавило відношення радянської влади до церкви, доцільність організації колгоспів, і нарешті, за що воює радянська армія [10, с. 261]. Подібної думки були і представники львівської інтелігенції. Негативно відносився до політики радянської влади, зокрема до арештів греко-католицького духовенства академії АН УРСР Щурат, доцент кафедри середніх віків Терлецький та ін. [10, с. 596]

Діяльність греко-католиків, спрямована проти радянської влади, була досить поширена у Галичині в 1944–1946 рр. Це значною мірою пояснювалося тим, що нова влада не набула популярності серед населення. Люди пам'ятали події 1939–1941 рр., тому зустріли нову владу без особливого ентузіазму.

Антирадянська діяльність підживлювалася діючим підпіллям ОУН та УПА. Тому в Галичині частими були випадки поширення націоналістичних ідей та утворення підпільних націоналістичних груп. Останні боролися проти спроб партійного керівництва ліквідувати УГКЦ. У с. Кальварія Дрогобицької обл. священик Й. Маринович створив націоналістичну групу в кількості 10 осіб. Один із учасників групи стверджував, що Й. Маринович викладав присутнім ідею створення української національної держави, проводив антирадянську агітацію, приймав участь у створенні дивізії "СС-Галичина" [10, с. 303–304].

Націоналістична група була створена у с. Галичина Городоцького р-ну Львівської обл. священиком В. Демчуком. Священик був рішуче проти Радянської влади. Він закликав місцеве населення боротися про-

ти "совітів", поширював чутки, що з приходом Червоної армії українці загинуть [10, с. 414–416]. У вересні 1944 р. у с. Лісниця Львівської обл. було виявлено організацію націоналістів. Її членом був місцевий священник І. Ольянович. Він же надавав матеріальну допомогу боївці УПА, котра існувала у лісі неподалік села [10, с. 410]. Вказаний священник переховував у себе вдома члена районного проводу ОУН Іваницького. З доповідної записки начальника УНКДБ Львівської обл. Вороніна народному комісару держбезпеки УРСР Савченку та начальнику 2-го Управління НКДБ УРСР Медведєву (лютий 1945 р.) дізнаємося, що більшості греко-католицьких парафій велася активна націоналістична пропаганда серед населення [10, с. 315].

Відомі випадки, коли греко-католицьке духовенство вело активну націоналістичну пропаганду, організовувало хорові гуртки, проводило молебні за самостійну Україну. Так, у лютому 1945 р. в с. Новочин Богородчанського р-ну Станіславської обл. відбулася панахида по убитим воїнам УПА. Деякі священники були ініціаторами спорудження братських могил. У ряді сіл греко-католицьке духовенство використовувало церкви для зберігання зброї, яка належала УПА, переховування солдатів [10, с. 520].

Начальник УНКДБ по Тернопільській обл. Малінін вказував, що на території області священники Г. Бонах, Ю. Юльян, М. Крушильницький, М. Чмалъ вели антирадянську роботу та виховували місцеве населення а націоналістичному дусі [10, с. 813]. Систематично виступав у церкві і на зборах з проповідями антирадянського та націоналістичного змісту священник с. Малі Ходачки Великобірківського р-ну Тернопільської обл. М. Осадца. У них він критикував радянську владу, ВКП (б), вихваляв німецькі війська. В одній із проповідей зазначав, що "... більшовики жорстокі. Вони вішають і розстрілюють наших людей, вивозять людей до Сибіру, якщо вони прийдуть сюди, то нічого не буде... В радянській Конституції відбулися зміни, і ... тепер не розстрілюють, а вішають, причому всіх без розбору..." [11, с. 53]. Та й сам священник на допиті вказував, що "... я не міг примиритися з фактом приєднання західних областей до Радянської України..." [11, с. 53].

Вказані факти свідчать, що греко-католицькі священники користувалися великим авторитетом серед місцевого населення, у більшості випадків схвально ставилися до націоналістичного руху, укривали від органів НКВС українських націоналістів і часто самі приймали участь в підпіллі ОУН.

Загалом, як свідчить доповідна записка наркома держбезпеки УРСР С. Савченка секретарю ЦК КП(б) У М. Хрущову про заходи з ліквідації УГКЦ, станом на 20 червня 1945 р. у Львівській, Станіславській, Дро-

гобицькій, Тернопільській обл. за антирадянську і націоналістичну діяльність заарештовано 107 осіб з числа греко-католицького духовенства та оунівців, що співробітничали з греко-католиками [10, с. 843].

Відомі факти співробітництва греко-католиків із підпіллям ОУН та УПА. Начальник УНКДБ Львівської обл. Воронін встановив, що у Львівській богословській академії навчалися особи, які переховувалися від репресій органів Радянської влади за співпрацю з УПА та активну антирадянську діяльність [10, с. 376].

Частими були випадки підтримки духовенством підпільників ОУН та УПА. У с. Сугрів Ходорівського р-ну на дзвіниці церкви, парохом якої був. о. В. Левицький знайшли захисток три партизани-бандерівці, затримані за доносом місцевих комсомольців [9]. В селі Купновичі Рудківського р-ну о. М. Греділь переховував вдома повстанського командира Н. Кочмара, а в храмі мав склад зброї, в якому нараховувалось 6 карабінів, 18 гранат, 300 патронів та багато документів [9]. Парох с. Арламівська Воля Судово-Вишнянського р-ну Львівської обл. о. І. Білик регулярно підтримував зв'язки з повстанським командиром “Сяном” та керівником групи СБ “Оленем”. В селі Стопчатів Яблунівського р-ну місцевий парох та диякон обладнали в куполі церкви схрон для місцевої підпільної боївки на чолі з “Грубим”.

Українські націоналісти також переховувалися в Унівській лаврі. Вона відігравала важливу роль у маршрутах зв'язкових ОУН [9]. Відомо також, що в цьому монастирі нелегально видавалася націоналістична література [9].

Греко-католицькі черниці також утримували конспіративні квартири. Одна з них була організована у 1944–1946 рр. у Львові черницею О. Вітер [9].

Частими бували випадки, коли священники закликали юнаків, котрі відправлялися на фронт у складі “СС-Галичина” боротися проти Радянської влади [10, с. 418]. У 1944 р. священник УГКЦ І. Розумний погрожував репресіями осіб, котрі відмовлялися іти добровольцями в німецьку армію”.

Широкий резонанс в суспільстві викликало Звернення ОУН до українців – греко-католиків із закликами не піддаватися на перехід до російського православ'я. У цьому зверненні більшовиків було названо безбожниками, душогубами. Православна церква визначалася як “енкаведійська” [11, с. 63]. У зверненні бачимо різко негативне ставлення українських націоналістів до радянської влади, російського православ'я. На думку оунівців, більшовики намагалися підірвати довір'я до своїх священників, захитати в самих основах віру в єдиного Бога, в церкву, та “насилати на українські галицькі села тисячі московських зайдів, православних батюшків-советів, які будучи з уряду і переконання агента-

ми НКДБ, допомагатимуть більшовицькій окупаційній владі боротися з народним визвольним рухом...” [11, с. 62]. “Енкаведистські” батюшки, на думку оунівців, допомагатимуть більшовиками організовувати “панщизняні” колгоспи, виховувати “яничарські” комсомоли і “ширити їдкий чад москвофільства в мові, звичаях, піснях, в школі і в церкві” [11, с. 62–63].

Подібні погляди сприяли формуванню у віруючих не сприйняття радянської влади, православ’я, і не могли додати авторитету нової влади. Відозва сприяла поширенню у суспільстві націоналістичних поглядів, закликала духовенство проявити національну та політичну зрілість, силу, мужність і твердість характеру.

Відомі факти співпраці ОУН і греко-католицького духовенства у справі протидії впровадженню православ’я. Наприклад, 19 листопада 1945 р. в Побузькому р-ні Дрогобицької обл. була виявлена інструкція надрайонним провідникам ОУН, де була дана вказівка бойкотувати усіх священників, які перейшли до православ’я. Інструкція була популярною серед віруючих. Оунівці часто закликали священників чинити опір возз’єднанню УГКЦ з РПЦ [11, с. 454–455]. Подібні факти фіксувалися по усіх районах Львівської, Станіславської, Тернопільської, Дрогобицької областей.

На території Галичини випускалася та розповсюджувалася антирадянська та націоналістична література. У Станіславській обл. розповсюджувалися пастирські листи священників Г. Хомишина, у яких містилися “провокаційні вимисли проти ВКП(б) і Радянської влади [10, с. 260]. У Львівській обл. священник П. Кулицький отримував від Українського Центрального Комітету націоналістичну літературу та розвіщував її в с. Ферліївка Краснянського р-ну Львівської обл. Ним був вивішений плакат над будівлею церкви: “Хай живе Бандера! Слава Бандері!”. Священник відмовився відправляти службу в честь убитих радянських активістів – жителів села, був ініціатором спорудження пам’ятника у честь українців, що загинули у боротьбі з самостійну Україну [10, с. 414–415].

На початку 1946 р. у Станіславській обл. було виявлено антирадянську літературу у черниці А. Млинарської [11, с. 477].

Важливу роль у протидії віруючих ліквідації УГКЦ відігравали греко-католицькі навчальні заклади. Слід зауважити, що в них активно поширювалися націоналістичні та антирадянські ідеї. Наприклад, у монастирі студитів (Львів) була організована школа з підготовки священників, де навчалось багато членів ОУН та УПА [10, с. 437]. Активно приймали участь у роботі підпілля ОУН із числа ченців Жовківського монастиря (м. Жовква Львівської обл.). Священник архієпархії УГКЦ Котів зауважував, що ченці Жовківського монастиря укривали актив-

них бандерівців, сприяли їх втечі. Монастир мав свою друкарню, видавав журнал “Місіонарія”, у якому поміщав статті антирадянського та націоналістичного характеру і у великій кількості розповсюджував їх на території західних областей України [10, с. 438].

Священики активно брали участь у патріотичному вихованні дітей, молоді. У церкві редемптористів (Львів) була організована школа для дітей 4 – 7 класів із вивчення релігії. Діти регулярно мали заняття двічі на тиждень, о 16 годині, тобто по закінченні занять у школі. Після богослужіння та пояснення дітям значення Закону Божого священики організовували співання націоналістичних пісень. Аналогічні випадки були зафіксовані і в районах Львівської обл. [10, с. 441–442].

У зв’язку із створенням 28 травня 1945 р. Ініціативної групи з возз’єднання УГКЦ з РПЦ деякі священики висловлювали невдоволення поширенням на території Галичини православ’я. Священик с. Унятичі Дрообицького р-ну Дрогобицької обл. Т. Номирович заявляв, що “... греко-католицька церква є українською церквою, а у зверненні Ініціативної групи сказано, щоб ми приєдналися до РПЦ. Це значить, що ми не будемо українськими священиками...” [11, с. 9]. Документи НКДБ свідчать про несприйняття православ’я серед частини греко-католицького духовенства. Так, священики К. Шептицький, С. Рудь, М. Гальянт, С. Васильєв, В. Фіголь та ін. (м. Львів) намагалися вести організовану боротьбу проти православної церкви [11, с. 57 – 58]. Причому В. Фіголь у середині 1945 р. створив підпільну групу для організованої боротьби проти православ’я. Священик закликав віруючих бути вірними греко-католицькій церкві, в у приватних бесідах заявляв про те, що ніколи не перейде до православ’я і тих, хто “возз’єднався, вважав зрадниками українського народу [11, с. 58 – 59]. Не бажав переходити до православ’я і священик м. Чорткова Тернопільської обл. Шкредко, священики м. Бучач Тернопільської обл. Гуроль і Проців [11, с. 70]. А колишній канцлер митрополичої капітули Гальянт заявляв, що “... нехай мене заарештують, а до православ’я я не перейду. Кріпіться і не переходьте у православ’я...” [11, с. 71]. Такої думки була значна частина населення західних областей України. Люди не сприймали і діяльності Ініціативної групи. Так, селянка Станіславської обл. П. Бігун сказала: “... Краще б я не дожила до такого часу. Костельник на старості літ здурів (так у тексті. – Авт.) . Буду молитися Богу і просити, щоб він зняв із його душі сліпоту...” [11, с. 76]. За ініціативою К. Шептицького, на початку липня 1945 р. указані особи склали лист на ім’я заступника голови уряду РНК СРСР В. Молотова, у якому рішуче заявили про свою непримиренну позицію стосовно Ініціативної групи. Вони зазначали: “Наша церква залишилася у дуже складному становищі. Це становище

ускладнилося ще більше внаслідок того, що виникла Ініціативна група...” [11, с. 118]. Священики засуджували діяльність групи, вважаючи її шкідливою, а ініціативи Г. Костельника як виключно нецерковні.

Негативно ставилися до переходу у православ’я і ченці. Так, черниця ордену василіан Будзинська (Львів) говорила, що “... греко-католицька віра правдива і я від неї ніколи не відступлю, хай навіть мене катують..., тому що православна віра походить від Москви і керують нею більшовики...” [11, с. 104]. Ченці-василіани проводили серед духовенства відповідну агітаційну роботу проти возз’єднання із православ’ям [11, с. 169]. У Дрогобичі при василіанському монастирі було організовано своєрідний центр боротьби з Ініціативною групою з возз’єднання. Ченці також проводили агітаційну роботу серед греко-католицького духовенства та віруючих [11, с. 542–543].

З фактів, наведених у статті видно, що ставлення греко-католиків до політики радянської влади щодо ліквідації УГКЦ у 1944–1946 рр. у більшості випадків було негативним. Факти ж позитивного ставлення греко-католиків до православ’я можна пояснити тим, що органи НКДБ змусили священиків “возз’єднатися” із РПЦ, тим самим тлумачачи це як “добровільний перехід до православ’я”.

Протидія греко-католиків ліквідації УГКЦ мало наступні форми:

- Антирадянська діяльність віруючих. Вона включала в себе поширення різноманітних критичних висловлювань про політику радянської влади, перешкоджання представникам влади утілювати в життя плани партійно-державного керівництва щодо “розчинення” УГКЦ у православ’я;

- Створення підпільних націоналістичних груп. З ними активно співпрацювало духовенство. Факти, наведені у статті, говорять про широку підтримку греко-католицьким духовенством підпілля ОУН та УПА;

- виховання дітей та молоді у дусі патріотизму, поваги до релігії, несприйняття радянської влади;

- поширення націоналістичної та антирадянської літератури;

- несприйняття більшістю віруючих православ’я та активні спроби останніх перешкодити діяльності Ініціативної групи.

Документи НКДБ свідчать про негативне ставлення греко-католиків до радянської влади після її другого приходу у 1944 р. Це зокрема пояснюється тим, що перший досвід взаємин радянської влади та УГКЦ протягом 1939 – 1941 рр. вирішальним чином вплинув на ставлення священнослужителів і віруючих УГКЦ до подій, пов’язаних із долею Галичини і всієї України. Політика “перших совітів” стосовно релігії насторожувала віруючих. Про відсутність довіри священнослужителів

до радянської влади свідчить оперативне “вивчення” та проробка священників уже з осені 1944 р. У краї не набула поширення і марксистсько-ленінська ідеологія. Водночас населення Галичини відрізнялося релігійністю, а тому владі було важко насадити у суспільстві регіону радянський спосіб мислення та контрольоване органами держбезпеки російське православ’я.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є встановлення обставин співпраці греко-католицького духовенства з підпіллям ОУН та УПА, боротьби віруючих проти насадження Ініціативною групою православ’я.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баран, В. Історія України 1945–1953 / В. Баран. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2005. – 184 с.
2. Білас, І. Репресивно-каральна система в Україні: збірник документів та матеріалів. 1917–1953 рр. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: в 2-х кн. – Кн. 2. / І. Білас. – К. : Либідь, Військо України, 1994. – 784 с.
3. Білас, Я. І. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Дис... канд. іст. наук / Я. Білас; Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства). – Київ, 2003.
4. Біскуп, А. В. Проповідники ворожнечі / А. Біскуп. – Львів, 1986. – 71 с.
5. Волинець, О. О. Функціонування Української Греко-Католицької Церкви в контексті державно-церковних відносин: Дис... канд. філософ. наук: / О. Волинець; Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003.
6. Даниленко, С. Т. Дорогою ганьби і зради / С. Даниленко. – Київ, 1970. – 340 с.
7. Добрецова, В. Націоналізм і релігія на службі антикомунізму / В. Добрецова. – Львів : Вища школа, 1976. – 204 с.
8. Духовенство УГКЦ і збройне націоналістичне підпілля в умовах радянської окупації (1944–1946) [Електронний документ]. – Режим доступу : // <http://www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmistd0/201004/article08>
9. Замлинський, В. Чорні патріоти / В. Замлинський. – Львів : Каменяр, 1964. – 123 с.
10. Ліквідація УГКЦ (1939–1946): Док-ти радянських органів державної безпеки/ За ред. С. Кокіна, В. Сергійчука. – Т. 1. – Київ : ПП Сергійчук М. І., 2006. – 920 с.
11. Ліквідація УГКЦ (1939–1946): Док-ти радянських органів державної безпеки / за ред. С. Кокіна, В. Сергійчука. – Т. 2. – Київ : ПП Сергійчук М. І., 2006. – 804 с.
12. Марчук, В. УГКЦ в 1945–1987 рр. / В. Марчук // Україна: культура

спадщина, національна свідомість, духовність. – Вип. 7. – 2000. – С. 550–562.

13. Пашенко, В. Греко-католики в Україні / В. Пашенко. – Полтава : "АСМП", 2002. – 640 с.

14. Правда про унію: док. і мат. / редкол. : Д. А. Яремчик (голова) та ін.; упоряд. : Ю. Ю. Сливка (керівник колективу) та ін. – 3-тє вид., доп. – Львів, 1981.

15. Сергійчик, В. Нескорена церква: подвижництво греко-католиків у боротьбі за віру і державу / В. Сергійчук – К. : [б. в.], 2001. – 432 с.

16. Сердюк, Н. С. Репресії органів державної безпеки щодо Української Греко-Католицької церкви в 1944–1949 рр [Текст]: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2006. – 20 с

17. Сливка, Ю. Союз хреста і капіталу / Ю. Сливка. – Львів, 1970.

18. Уткін, О. Антинародна сутність уніатства / О. Уткін. – К. : Вища школа, 1983. – 80 с.

19. Чередниченко, В. П. Анатомія зради / В. Чередниченко. – К. : Політ-видав України, 1978. – 334 с.

20. Ярош, Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях в 30–50-х рр. XX ст. (історико-політологічний аспект) / Б. Ярош. – Луцьк : Надстир'я, 1995. – 176 с.

21. Bociurkiw, B. The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Soviet State (1939-1950) / B. Bociurkiw. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1996. – 310 p.